

КУЛЬТУРНА СХЕМА *ŠEKASTENAFSI* (САМОПРИНИЖЕННЯ) У СКЛАДІ ПЕРСЬКОЇ СИСТЕМИ ВВІЧЛИВОСТІ *TA'ĀROF*

У статті розглянуто одну з провідних культурних схем перської системи ввічливості šekastenafsi (самоприниження), яка має значне поширення в усіх видах соціальної взаємодії в Ірані і часто переноситься носіями перської мови і культури на спілкування іншою мовою. Специфіку і наслідки такого переносу визначено як одну з проблем міжкультурної комунікації з іранцями.

Ключові слова: перська мова, система ввічливості, мовленнєвий етикет, культурна схема, міжкультурна комунікація.

Ввічливість як предмет наукового дослідження традиційно пов'язують з культурою мовлення та мовленнєвим етикетом. Проте останнім часом спостерігається тенденція виділяти ввічливість в окрему наукову проблему, інтерес до якої виявляють фахівці багатьох гуманітарних наук, таких як психологія, етнопсихологія, антропологія, культурологія, психолінгвістика, соціолінгвістика, прагматика тощо (див.: [Ларина 2009, с. 150]). Поштовхом до вивчення ввічливості у міжкультурному аспекті послужила монографія П. Браун і С. Левінсона [Brown, Levinson 1987], в якій зроблено спробу визначити універсальні стратегії ввічливості, притаманні носіям усіх мов і культур. Однак на сьогодні загально визнаним є те, що ввічливість, попри свою універсальність, має релятивний характер, бо конкретний її зміст є завжди національно-специфічним. За визначенням Т. Ларіно, ввічливість – це “універсальна комунікативна категорія, яка становить складну систему національно-специфічних стратегій, що відповідають очікуванням партнерів і спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування” [Ларина 2009, с. 168–169].

Об'єктом дослідження у даній розвідці є перська система ввічливості *ta'ārof*, предметом – культурна схема *šekastenafsi* (самоприниження) як невід'ємна складова перської системи ввічливості. Метою статті є розгляд механізмів і специфіки функціонування культурної схеми *šekastenafsi* (самоприниження) в перському лінгвоментальному просторі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного вивчення категорії ввічливості в різних мовно-культурних ареалах з огляду на ту важливу роль, яку вона відіграє у процесах міжкультурної взаємодії. Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській лінгвоіраністиці зазначена культурна схема стає предметом окремого наукового пошуку.

Система ввічливості *فراعت ta'ārof* як найбільш складне і водночас найбільш показове явище перської лінгвокультури неодноразово привертала увагу як іранських, так і західних дослідників (див.: [Ahmadi, Ahmadi 1998; Asjodi 2001; Assadi 1980; Beeman 1986; 1988; 2001; DelVecchio Good, Good 1988; Eslami 2005; Hillmann 1981; Keshavarz 2011; Koutlaki 2002; O'Shea 2000; Sharifian 2005; 2007; Shirinbakhsh, Eslami

Rasekh 2012; Taleghani-Nikazm 1998]). Усі дослідники єдині в тому, що **ta'ārof** – це своєрідний етикетний комплекс, за яким ролі учасників спілкування розподіляються відповідно до статусу, віку, статі, родинних відносин, в яких вони знаходяться.

Нині загально визнано, що комунікативна категорія ввічливості й етикет співвідносяться між собою як частина і ціле. Різниця між ними полягає у виконуваних ними функціях. Як зазначає Н. Формановська, “головна функція ввічливості – демонстрація шанобливого ставлення до адресата, головна функція мовленнєвого етикету – встановлення і підтримання комунікативного контакту відповідно до суспільних конвенцій” [Формановская 2007, с. 23]. Етнологи переконані, що самий сенс існування етикету полягає у виявленні і закріпленні статусних відношень учасників комунікації. Власне, “етикет і покликаний забезпечити спілкування нерівних (за тими чи іншими параметрами) комунікантів” [Байбурін 1988, с. 24]. Проте іранський **ta'ārof** – це не лише статусне спілкування, це розгалужена система взаємовідношень, яка вкриває собою все соціальне життя іранців і заснована на ввічливості у дещо гіпертрофованих, з погляду європейців, проявах.

Переклад арабського за походженням слова **ta'ārof** становить неабияку проблему для перекладачів, оскільки однослівного еквівалента в інших мовах не існує. Попри те, що в арабській мові це слово має лише одне значення – “взаємне знайомство” [Баранов 1985, с. 510], у перській мові воно набуло значного семантичного розширення і тепер позначає цілу низку понять. У персько-російському словнику за ред. Ю. Рубінчика подано такі його значення: “обмін люб’язностями”, “дотримання церемоній, умовностей”, “підношення подарунку”, “частування” [Персидско-русский словарь 1985, т. 1, с. 379]. У персько-англійському словнику за ред. А. Аріанпура наводиться ширший спектр значень цього слова: “комплімент(и)”, “церемонія”, “пропозиція”, “подарунок”, “чемність”, “повага”, “гарні манери”, “ввічливість”, “формальність”, “лестощі” тощо [Агуанpur 1986, с. 306–307].

На думку іранських дослідників, однією з найважливіших культурних схем, через яку реалізується перська система ввічливості **ta'ārof**, є культурна схема **šekastenafsi** (самоприниження) [Sharifian 2005]. За своєю морфемною будовою слово **šekastenafsi** (букв. ламання себе: **šekaste** *зламаний* + **nafs** *сам* + морфологічний показник **-i**) є похідним гібридним утворенням, яке складається з трьох елементів: дієприкметника минулого часу від перського дієслова **šekastan** «ламати», «бити», арабського слова **nafs** «сам», «особистість» та суфікса утворення абстрактних іменників **-i**. У персько-російському словнику за ред. Ю. Рубінчика слово **شکستن سفسن** **šekastenafsi** перекладається як «скромність», «простота» [Персидско-русский словарь 1985, т. 2, с. 108]. І дійсно, інколи це слово саме так і варто перекладати, як-от у такому уривку художнього тексту:

قد اص (ب)اهاس غو غو ،تياهه
تسار ري قح مك دوب هتسنگ يسفن هتسكش هار زا رتخد و دوبن ري قح انان هبلك

Їхнє житло не було убогим. Дівчина називала його так через скромність. (С. Гедаят. Іграшка Сагаба) [Najafi 1999, т. 2, с. 965].

Проте, як засвідчило проведене дослідження, культурна схема, що позначається цим словом у перському лінгвоментальному просторі, лише почасти вкриває

понятійне поле “скромність” і аж ніяк не відповідає тому, що ми розуміємо під словом “простота”.

Культурна схема **šekastenafsi** у міжособистісній комунікації починає функціонувати тоді, коли людина отримує комплімент стосовно свого зовнішнього вигляду, характеру, майстерності, статку, певного досягнення, успіху тощо. У відповідь на отриманий комплімент учаснику комунікації рекомендується виказувати скромність, заперечуючи або мінімізуючи отриманий комплімент шляхом переведення похвали на адресу ініціатора компліменту, своєї родини, Бога або просто приязливого збігу обставин. Іншими словами, ця схема заохочує комуніканта використовувати компліменти у відповідь для того, щоби не тільки виказати скромність, а й підвищити статус свого співрозмовника, членів своєї родини або будь-кого з тих, хто прямо чи непрямо був причетний до його успіху. У перській культурі не вітається самовихвалення, бо вважають, що це може ущемити права інших. Іранцям, як представникам колективістського типу культури, природніше вважати себе не незалежними індивідами, а членами певної групи (передусім родини), а тому своє існування, благополуччя і успіх вони розцінюють як такі, що належать всій групі. Розглянемо мікродіалог між двома чоловіками (Ч1, Ч2), який відтворює цю культурну схему:

Ч1: **vasf-e dāneš-e xārej-ol-āde-ye shomā-ro xeyli shenidim**. *Ми багато чули про Вашу надзвичайну обізнаність.*

Ч2: **xāheš mikonam, mā šāgerd-e šomā ham hesāb nemišim**. *Що Ви таке кажете! Я не вважаю себе навіть Вашим учнем.*

Як бачимо, отримувач компліменту (Ч2) своєю відповіддю водночас і скромно применшує свій талант, і підвищує статус свого співрозмовника.

Як зауважує М. О’Шеа, лестощі дуже поширені в іранській комунікації, а тому не-іранцям у відповідній ситуації можна рекомендувати «просто заперечувати скромно, як це роблять іранці, свою заслугу і вводити якийсь коментар, щоб полестити протилежній стороні» [O’Shea 2000, с. 83]. Взагалі ж для задіяння культурної схеми **šekastenafsi** у перській мові існує низка спеціальних висловів на кшталт:

- (1) **češmā-tun qašang mibine** (букв. Ваші очі гарно бачать);
- (2) **har či dārim az šomā dārim** (букв. все, що маємо, це завдяки Вам);
- (3) **qābel-e šomā-ro nadāre** (букв. це Вас не варто);
- (4) **motealleq be xodetun-e** (букв. це належить Вам).

Формула (1) використовується у відповідь на комплімент стосовно зовнішнього вигляду людини або деталі її вбрання. Вислови (2), (3), (4) становлять узвичаєні формули, які вживаються у відповідь на комплімент стосовно майна індивіда (напр., автомобіля чи будинку). Вислів (3) може використовуватися також у відповідь на похвалу того, що людина приготувала, зробила власноруч тощо [Sharifian 2007, с. 41–43].

Розглянемо кілька прикладів звичайного обміну репліками, що провокуються компліментами й повсякчас відбуваються між іранцями (наводимо за: [Shirinbakhsh, Eslami Rasekh 2012]).

Приклад 1. Комплімент жінці з приводу приготованої нею страви з боку її подруги:

Ж1: **dastpoxt-et āli-ye.** *Ти прекрасно готуєш.*

Ж2: **na, bābā, untorhā ham nist. māl-e xod-et behtar-e.** *Ну, що ти. Це зовсім не так. Ти сама набагато краще готуєш.*

Ж1: **šekastenafsi mikonī.** *Ти надто скромна (букв. робиш šekastenafsi).*

Наведений приклад становить редукований варіант застосування цієї культурної схеми, який частіше практикують представники іранської молоді. За спостереженням іранських дослідників, молоді люди порівняно з людьми середнього та старшого віку рідше використовують схему самоприниження (див.: [Sharifian 2005; Shirinbakhsh, Eslami Rasekh 2012]). За даними С. Ширінбахш і А. Есламі Расех, якщо люди середнього віку вдаються до застосування цієї схеми у 43,6%, то молодь – лише у 28,7% [Shirinbakhsh, Eslami Rasekh 2012, с. 5]. Як правило, молоді люди, хоч і відповідають компліментом на комплімент, проте швидше припиняють дію цієї схеми, наче «діагностувавши» початок її застосування. Саме так і відбулося в наведеному діалозі, коли Ж1 наче поклала край обміну люб'язностями, зауваживши, що її подруга вдається до **šekastenafsi**. Розглянемо ще один приклад, коли дія цієї схеми припиняється досить швидко.

Приклад 2. Дівчина 18 років запрошує свою подругу на вечірку. Коли вечірка майже скінчилася, подруга каже:

Д1: **vāy, che qazā-ye xošmāze-yi bud. āšpazi baladi-hā.** *Як було смачно! Ти знаєш, як треба готувати.*

Д2: **na, bābā. untorā ham balad nistam. faqat hamin ye no qazā-ro balad-am xošmāze bezazam.** *Ну що ти, не дуже-то я і вмю. Лише цю страву і можу добре приготувати.*

Д1: **bābā, dige čubkārī nakon.** *Ну що ти, не применюй (букв. більше не займайся деревообробкою).*

Як видно з цього мікродіалогу, дівчина, яка подякувала подрузі за частування (Д1), у відповідь на її применшення свого вміння гарно готувати наче не схотіла продовжувати підтримувати схему **šekastenafsi** й припинила обмін компліментами відповідною реплікою: **bābā, dige čubkārī nakon** (букв. більше не займайся деревообробкою).

Приклад 3. Наведемо діалог, який засвідчує, що люди середнього віку більш охоче підтримують такий обмін люб'язностями. Цей діалог відбувся на вечірці між двома жінками приблизно 55 (Ж1) та 40 (Ж2) років.

Ж1: **in lebās xeyli qašang-e. xod-et duxti?** *Дуже гарна сукня. Ти сама пошила?*

Ж2: **bale.** *Так.*

Ж1: **āfarin, če honarmand!** *Молодець, яка майстриня!*

Ж2: **be pā-ye xauyāti-ye šomā ke nemirese.** *Але моє шиття не таке гарне, як у Вас (букв. не досягає ніг Вашого шиття).*

Ж1: **extiyār dārin. In če harfi-ye. šomā dige ostād šodin, az mā zadin jelou. mā dige pir šodim.** *Що Ви таке кажете! Ви вже стали майстринєю, мене випередили. Я вже стала стара.*

Ж2: **xāheš mikonam. mā šāgerd-e šomā-yim.** *Ну що Ви! Мені ще є, чому у Вас почитися (букв. ми – Ваші учні).*

З цього діалогу можна помітити, що чим далі заглиблюються в обмін компліментами дві жінки, тим більш «ввічливими» стають форми, якими вони користуються. Так, у першій репліці жінка більш поважного віку (Ж1) звертається до своєї молодшої співрозмовниці (Ж2) на «ти», про що свідчить займенникова енклітика 2 особи однини **-et** та форма 2 особи однини від дієслова **duxtan uumti: xod-et duxti?** Таке звертання є цілком природним з огляду на очевидне знайомство двох жінок та на певну різницю у віці. Проте, шойно жінка (Ж2) ввічливо «повертає» отриманий комплімент назад, як жінка (Ж1) теж переходить на «Ви», що засвідчують постановка дієслів у формі 2 особи множини (**extiyār dārin, ostād šodin, zadin jelou**) та обрання відповідних форм особових займенників: **šomā** Ви для співрозмовниці і **mā** ми для себе. Варто зауважити, що займенник «ми» для позначення власної особи в перській мові має зовсім інший сенс, ніж у європейських мовах. Якщо в європейських мовах «ми» про себе може сказати лише особа високого статусу, то в перській мові цим займенником навпаки користуються для самоприниження, бажаючи підкреслити скромність мовця і його низький статус (див., напр.: [Taleghani-Nikazm 1998, с. 8]), пор.:

جريا). مينك تدمخ من اخ نيا يوت دياب ميراد ناج ات مه ام ديا دداد تاجن ار نم نوچ امش
(نوئی لپان ناج ییاد، دازکش زب)

Оскільки Ви мене врятували, тепер і я (букв. ми), *допоки живий, повинен служити в цьому будинку.* (І. Пезешзад. Дядечко Наполеон).

На думку С. Кутлакі, використовуючи «ми», вомець «начебо відмовляється від свого «я», розпливаючи і розчиняючи його в «колективному» займеннику множини» [Кутлакі 2011, с. 63]. Отже, у прикладі 3 після отримання компліменту з боку молодшої співрозмовниці настає черга старшої жінки (Ж1) відповідати на комплімент і якось применшувати свій статус, що вона і робить, скромно заявляючи: **mā dige pir šodin** (букв. ми вже стали старими). Проте молодша жінка (Ж2) не може так залишити розмову, бо знає, що старша жінка (Ж1) казала це навмисно, розраховуючи почути ще один комплімент на свою адресу, тому вона і завершує обмін люб'язностями ще однією приємною для старшої жінки реплікою **mā šagerd-e šomā-yim** (букв. ми – Ваші учні).

Приклад 4. Наведемо діалог між жінками-подругами однакового середнього віку, в якому об'єктом компліменту стає зачіска однієї з них.

Ж1: **muhā-t xeyli qašang šode.** *У тебе дуже гарна зачіска.*

Ж2: **ettefāqi-ye, in bār intor šode.** *Це випадково так вийшло цього разу.*

Ж1: **na, to xod-et xošgel-i, hame ĩi be-het miyād.** *Ні, ти сама гарна, тому все тобі насує.*

Ж2: **xošgeli az çešmātun-e.** *Краса йде від твоїх* (букв. Ваших) *очей.*

Як бачимо, навіть у цьому діалозі жінок одного віку і однакового статусу відчутна тенденція до «етикетизації» спілкування. В останній репліці можна бачити посилення ввічливості за допомогою займенникової енклітики 2 особи множини **-tun** (літ. форма: **-etān**) у складі словосполучення **çešmātun** *Vaui* очі.

Розглянемо крайній мінімізований варіант застосування цієї схеми на рівні родинних зав'язків на прикладі розмови двох сестер.

Приклад 5. Жінка (Ж1) обговорює зі своєю сестрою (Ж2) проблему, яка виникла в неї. Та намагається її заспокоїти й якось втішити. У відповідь перша жінка із вдячністю висловлює другий комплімент з приводу її гарного характеру:

Ж1: **to xeyli mehrabun-i, sārā. mersi (bā labxand)**. *Ти дуже добра, Саро. Дякую (з посмішкою).*

Ж2: **mehrabān? man? manzur-et xodet-i? (bā xande)**. *Добра? Я? Сама себе маєш на увазі? (зі сміхом).*

Тобто навіть на рівні спілкування двох сестер, у розмові, яка ні до чого не зобов'язує й не передбачає ніякого статусного розподілення ролей, ця культурна схема, хоч і у дуже редукованій формі, має місце, адже одна з сестер, отримавши від іншої комплімент стосовно своєї вдачі, тут же повертає його назад, «нагороджуючи» таким самим компліментом свою сестру.

Дослідники, які проводили анкетування серед іранської молоді і дійшли висновку, що культурна схема **šekastenafsi** серед сучасної молоді має значно менше поширення порівняно з людьми середнього та старшого віку, встановили, що молоді іранці у відповідь на компліменти переважно або просто дякують, або використовують вислови «скромності» на кшталт: **xāheš mikonam** *Ну що Бу!* (букв. Прошу), **loft dārid** *Ви дуже люб'язні* (букв. Ви маєте милість), або максимум: **qābel nadāre** (букв. не варто) та **češmā-tun qašang mibine** (букв. Ваші очі гарно бачать) (див.: [Sharifian 2005]).

Цікаво зауважити, що іранці, спілкуючись із іноземцями, переносять елементи своєї культурної схеми на іншомовний дискурс. Про це свідчить проведене Ф. Шаріфіаном анкетування серед іранців, які вивчають англійську мову в Австралії. Зокрема, на запитання: Якою буде Ваша відповідь у такому випадку: Your friend is visiting your new-built house and says: «What a beautiful house!», найбільш частотними відповідями були: а) You are welcome, it is your house (пор. перс.: **xoš āmadid, xāne-ye xodetun-e** *Ласкаво просимо! Це Ваш власний будинок*); б) Thank you very much, your kind eyes look at everything positively (пор. перс.: **xeyli mamnun, češmā-tun qašang mibine** *Дуже дякую, Ваші очі гарно бачать*).

Як зазначає автор, перенесення перської схеми в англійський дискурс може призводити до непорозумінь, одне з яких сталося між іранським студентом і його англійським викладачем. Наведемо повністю діалог, що відбувся між ними:

Lecturer: *I heard you've won a prestigious award. Congratulations! This is fantastic.*

Student: *Thanks so much. I haven't done anything. It's the result of your effort and your knowledge. I owe it all to you.*

Lecturer (appearing uncomfortable): *Oh, no!!! Don't be ridiculous. It's all your work.*

Як бачимо з цього діалогу, відповідь студента спричинила певний дискомфорт для викладача, який, очевидно, виходячи з західної, англосаксонської культурної схеми, заснованої на шануванні особистих заслуг, відчув, що його внесок в успіх студента явно перебільшений, і студент просто хоче йому полестити. Натомість студент лише діяв у рамках своєї культурної схеми і аж ніяк не мав на увазі образити викладача недоречними лестощами.

Подібні описаному випадки, коли іранські студенти заперечують або намагаються “перекласти відповідальність” за свої досягнення, успіхи, талант на інших,

призводять до того, що у середовищі, де превалюють інші культурні цінності, вони виглядають дещо дивно і певною мірою втрачають свій авторитет. Оскільки сама схема діє на когнітивному рівні, її словесне оформлення може і не бути еквівалентним узвичанню у таких випадках перським висловом. Зафіксовані випадки, коли у відповідь на похвалу студент міг заявити: “Ну що ви! У мене взагалі низький IQ” або: “О ні! Мені здається, що у мене досить посередні розумові здібності” тощо [Sharifian 2007, с. 44]. Проте зрозуміло, що згодом, з набуттям іранцями, що перебувають за кордоном, нового “культурного досвіду” і засвоєнням нових культурних схем таких випадків стає все менше.

З наведеного огляду можна зробити декілька висновків. По-перше, культурна схема **šekastenafsi** охоплює не лише спілкування з поважними людьми, яким потрібно показувати шану через міркування соціального, вікового або статусного порядків, а й комунікацію з близькими знайомими, друзями та родичами (прикладі 1, 5). По-друге, іранська молодь все менше практикує цю культурну схему, дотримуючись її формально або використовуючи у редукованій формі (прикладі 2, 4). Очевидно, під впливом західних цінностей, що культивують успіх як мету кожної окремо взятої особистості, іранські молоді люди поступово відходять від традиції нівелювання компліментів і тяжіють до відвертого визнання своїх особистих заслуг. По-третє, іранці схильні застосовувати елементи культурної схеми **šekastenafsi** у міжкультурній комунікації. А тому навчання особливостей застосування цієї культурної схеми, формування навичок вчасно ідентифікувати і правильно реагувати на неї, використовуючи відповідні мовленнєві засоби, постає як одне з найважливіших завдань підготовки кваліфікованого фахівця з перської мови у вищому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Байбурин А.К.* Об этнографическом изучении этикета / А.К. Байбурин // *Этикет у народов Передней Азии* : [сборник статей]. – М. : Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1988. – С. 12-37.
2. *Баранов Х.К.* Арабско-русский словарь / Х.К. Баранов. – [6-е изд., стереотип.] – М. : Русский язык, 1985. – 944 с.
3. *Кутлаки С.* Среди иранцев : Путеводитель по нравам и обычаям самой закрытой страны мира / София Кутлаки ; пер. с англ. А. Ванюкова. – М. : ООО «Юнайтед Пресс», 2011. – 257 с.
4. *Ларина Т.В.* Категория вежливости и стиль коммуникации : Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т.В. Ларина. – М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 512 с.
5. *Персидско-русский словарь.* В 2 т. / [Под ред. Ю.А. Рубинчика]. – М. : Русский язык, 1985.
6. *Формановская Н.И.* Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика / Н.И. Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 480 с.
7. *Ahmadi N., Ahmadi F.* Iranian Islam : The Concept of the Individual / N. Ahmadi, F. Ahmadi. – London : MacMillan Press, 1998. – 281 p.
8. *Aryanpur Kashani A., Aryanpur Kashani M.* Aryanpur Persian-English Dictionary. – Tehran : Amir-Kabir Publications, 1986. – 605 p.
9. *Asjodi M.* A comparison between *ta'arof* in Persian and *limao* in Chinese / Minoos Asjodi // *International Journal of Sociology of Language.* – 2001. – No. 148. – P. 71–92.
10. *Assadi R.* Deference: Persian Style / Rezza Assadi // *Anthropological Linguistics.* – 1980. – Vol. 22. – P. 221–224.
11. *Beeman W.O.* Affectivity in Persian language use / William O. Beeman // *Culture, Medicine, and Psychiatry.* – 1988. – Vol. 12. – P. 9–30.
12. *Beeman W.O.* Emotion and Sincerity in Persian Discourse : Accomplishing and Representation of Inner States / William O. Beeman // *International Journal of the Sociology of Language.* – 2001. – Issue 148. –

P. 31–57. 13. *Beeman W.O.* Language, Status, and Power in Iran / William O. Beeman. – Bloomington : Indiana University Press, 1986. – 280 p. 14. *Brown P., Levinson S.* Politeness : Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 358 p. 15. *DelVecchio Good M., Good B.* Ritual, the state, and the transformation of emotional discourse in Iranian society / Mary-Jo DelVecchio Good, Byron J. Good // Culture, Medicine, and Psychiatry. – 1988. – Vol. 12. – P. 43–62. 16. *Eslami R.Z.* Invitations in Persian and English : Ostensible or Genuine? / Rasekh Z. Eslami // Intercultural Pragmatics. De Gruyter Mouton, 2005. – Vol. 2, Issue 4. – P. 453–480. 17. *Hillmann M.C.* Language and Social Distinctions / Michael C. Hillmann // Modern Iran : The Dialectics of Continuity and Change / edited by M. Bonine, N.R. Keddie. – Albany : State University of New York Press, 1981. – P. 327–340. 18. *Keshavarz M.H.* The role of social context, intimacy, and distance in the choice of forms of address / Mohammad H. Keshavarz // International Journal of the Sociology of Language. – 2011. – V. 148. – P. 5–18. 19. *Koutlaki S.A.* Offers and expressions of thanks as face enhancing acts : Tæ'arof in Persian / Sofia A. Koutlaki // Journal of Pragmatics, 2002. – Vol. 34, Issue 12. – P. 1733–1756. 20. *Najafi A.* Farhang-e fârsi-ye âmyâne. 2 jeld / Abulhasan Najafi. – Tehrân : Nilufar, 1999. 21. *O'Shea M.* Cultural Shock! Iran / Maria O'Shea. – Portland, OR : Graphic Arts Publishing Company, 2000. – 271 p. 22. *Sharifian F.* L1 cultural conceptualizations in L2 learning. The case of Persian-speaking learners of English / Farzad Sharifian // Applied Cultural Linguistics : implications for second language learning and intercultural communication / edited by Farzad Sharifian and Gary B. Palmer. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – P. 33–51. 23. *Sharifian F.* The Persian cultural schema of *shekasteh-nafsi* : A study of complement responses in Persian and Anglo-Australian speakers / F. Sharifian // Pragmatics and Cognition. – 2005. – Vol. 13(2). – P. 337–361. 24. *Shirinbakhsh S., Eslami Rasekh, A.* The effect of age on cultural schema : The case of *Shekaste-nafsi* (modesty) in Persian / Salva Shirinbakhsh, Abbas Eslami Rasekh // International Journal of Research Studies in Language Learning. – 2012. – Vol. 1, No.1. – P. 1–14. 25. *Taleghani-Nikazm C.* Politeness in Persian interaction : The Preference Format of Offers in Persian / Carmen Taleghani-Nikazm // Crossroads of Language, Inter-action, and Culture. – 1998. – Vol. 1. – P. 3–11.

*Мазепова Е.В., д. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

КУЛЬТУРНАЯ СХЕМА ŠEKASTENAFSI (САМОУНИЧИЖЕНИЕ) В СОСТАВЕ ПЕРСИДСКОЙ СИСТЕМЫ ВЕЖЛИВОСТИ TA'ĀROF

В статье рассматривается одна из ведущих культурных схем персидской системы вежливости šekastenafsi (самоуничижение), которая имеет широкое распространение во всех сферах социального взаимодействия в Иране и часто переносится носителями персидского языка и культуры на общение на другом языке. Специфику и последствия такого переноса квалифицировано как одну из проблем межкультурной коммуникации с иранцами.

***Ключевые слова:** персидский язык, система вежливости, речевой этикет, культурная схема, межкультурная коммуникация.*

THE CULTURAL SCHEME OF ŠEKASTENAFSI (SELF-ABASEMENT) IN THE PERSIAN SYSTEM OF POLITENESS

The article observes šekastenafsi (self-abasement) – one of the most important cultural schemes of the Persian system of politeness, which is widely spread in all sorts of social interaction in Iran and is transferred by the Persian speakers to other languages communication. The specific nature and consequences of this transfer are qualified as one of the problems of intercultural communication with Iranians.

Key words: *the Persian language, system of politeness, speech etiquette, cultural scheme, intercultural communication.*

УДК 81'42+811.111

Макаревич О.О., викладач
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СПЕЦИФІКА РЕАКТИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ «INVITATION» (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО КІНОДИСКУРСУ)

Стаття присвячена аналізу фреймової структури комунікативної ситуації “Invitation” у ментальному просторі мовця-підлітка. Відбувається порівняння реакції адресата в залежності від стереотипних уявлень про особу адресанта. Мовець, не будучи ознайомленим із конкретною стратегією адресанта, обирає реактивну стратегію спонтанно, враховуючи попередньо створений стереотипний образ, тобто фреймову структуру, пов’язану з особою ініціатора розмови. Саме вплив цих факторів є вирішальним і становить цінність як об’єкт лінгвістичного дослідження.

Ключові слова: *мовленнєвий акт, фрейм, слот, комунікативна ситуація.*

Сучасні лінгвістичні студії характеризуються особливою увагою до категоризаційної роботи людського мозку. Одним із базових термінів у царині когнітивної лінгвістики є поняття «фрейму». Варто зазначити, що воно досі не отримало цілкового і остаточного визначення, а також свого місця в системі родовидових відносин понять когнітивістики.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – створення фреймової моделі комунікативної ситуації “Invitation” та наповнення її актуалізованим матеріалом з фрагмента американського кінодискурсу. Комунікативна ситуація – це вся широта контексту, у межах якого відбувається мовленнєва взаємодія [12]. Ці ситуації можна вважати фреймами, тобто когнітивними сценаріями, що зберігаються у ментальному просторі мовців.

Завдання статті – уточнити поняття фрейму в лінгвістиці, виокремити складові елементи досліджуваного фрейму і на їх основі вибудувати фреймову модель